

פתרון הבחינה

ספרות

חורף תשע"ז, 2017, שאלונים: 904441, 005

מוגש ע"י צוות המורים של "יואל גבע"

הערות:

1. התשובות המוצגות כאן הן בגדר הצעה לפתרון השאלון.
2. תיתכנה תשובות נוספות, שאינן מוזכרות כאן, לחלק מהשאלות.
3. כל התשובות מנוסחות בראשי פרקים.

פרק ראשון – סיפור קצר

נבחן שבחר בפרק זה, נדרש לענות על שתיים מהשאלות 1-3.

סיפורים מאת עגנון – הרופא וגרושתו

שאלה מספר 1

- בסיפור הרופא וגרושתו, דמותו של הרופא מתאפיינת בתכונה מרכזית אחת שמכתיבה את התנהגותה – קנאה אובססיבית. בשל תכונה זו הרופא מתגלה גם כדמות מורכבת ורבת פנים – מודע ולא מודע, נאור ושמרן, מלומד ונבער, פרנואיד ורציונאלי, רגיש וחסר רגישות, גם רופא וגם חולה.
- הסיפור הרופא וגרושתו הוא סיפור העוסק בכישלון האהבה שבין הרופא לבין דינה. במשך 11 פרקי הסיפור, הרופא מספר לידיד את סיפור נישואיו לדינה, סיפור שהסתיים בכישלון, בגלל מחלתו הנפשית – קנאה אובססיבית ופתולוגית כלפי מישהו שגזל את בתולי אשתו ומובילה אותו למצב נפשי מעורער, ולכפייתיות חולנית והרסנית. במהלך הסיפור מספרת דינה לרופא שהיו לה "דברים עם אחר", דבר המוביל להתפרצות של קנאה עזה, השתלטות של צל ענק שרודף אותו וגורם לו לפתח מצב של אהבה-שנאה עד כדי הרס עצמי. את הסיפור מספר הרופא אחרי כ 25-30 שנה ובו מתוודה על אהבתו לדינה, אהבה אותה לא הצליח לממש וסופה בגירושים, אך למרות שחלפו שנים מהגירושים נראה שהרופא עדיין כלוא במחלתו.

• דוגמאות :

1. מחשבות הרופא בחופה - במהלך החתונה נזכר הרופא באדם אחד שאשתו הכריחה אותו להתחתן איתה וכנקמה הוא הזמין לחתונה את כל מאהביה לשעבר. הרופא אומר שהאיש הזה חביב עליו והמעשה יפה בעיניו – "חביב היה עלי אותו אדם ואותו מעשה יפה היה בעיניו!" מחשבותיו בחופה מדגישות את האופי המעורער שלו - דבר מעוות שכזה מוצא חן בעיניו.
  2. מוטיב הפרחים – הפרחים, שהם מוטיב שחוזר ארבע פעמים בסיפור, מאפיינים את הרופא: בחדר של דינה כשהוא מדגיש את ידיעותיו בגרמנית ובלטינית, מוטיב הפרחים מאפיין את רגשי הנחיתות שלו. בבית המלון הוא חושד שמישהו שלח לאישתו פרחים, וכאן המוטיב מאפיין את התגברות המחלה. במשך שלוש שנים, בכל פעם שהוא ראה פרחים הוא נזכר בבלבר. כאן המוטיב מאפיין את התנהגותו הכפייתית, שהיא פועל יוצא של הקנאה האובססיבית. בסיום הוא לא מבין מדוע דינה נותנת פרחים לילדה הענייה, הנכה והיתומה, דבר המדגיש את היחלצותה של דינה ממערכת היחסים המשתקת, בעוד הוא לכוד בקנאתו ללא מוצא.
- תשובה מלאה צריכה להכיל דוגמאות נוספות: אירועים בסיפור (כגון ירח הדבש ואישפוזו של הבלבר בבית החולים), החלום, מוטיב התכלת השחורה וכו'.

סיפורים עבריים ומתורגמים

שאלה מספר 2

הציפיות או "ההבטחות" שמעוררת הפתיחה בסיפור "המפתח" מאת י. בשביס זינגר הן שמדובר בסיפור פסימי, המתאר זקנה על כל תחלואיה האפשריים. **ציפיות אלו לא התממשו**, כי במהלך הסיפור מתוארת חווית התפכחות, המשנה את חייה של גברת זקנה, מה שמאפשר לה להיפרד מהעולם מנוחמת ומפוייסת.

הפתיחה מתארת את בסי פופקין, שאמצעה תפיסת העולם עוינת עם מות בעלה. במשך עשרים שנה, בסי האמינה שבני האדם מחפשים את רעתה. היא הייתה בטוחה ששכניה מתכננים לפרוץ לדירתה ושחברת ההשכרה השריצה חולדות בחדריה, כדי לאלץ אותה לפנות את דירתה. בשל תפיסת עולם אינטגרטיבית, הרואה בשדים וברוחות חלק אינטגרלי ממציאות חיינו, מאמינה בסי שגם הרוחות והשדים חברו נגדה. היא בטוחה, למשל, ששדים עוינים הניחו את משקפיה בנעלי הבית. תפיסת עולם זו גורמת לבסי לעסוק בהתגוננות: היא מחליפה מפתחות, מחביאה תכשיטים במזרון, במשך שעותיים לפני היציאה מהבית היא מארגנת מחבוא לדברי ערך. עם היציאה מהבית, היא אוטמת את חור המנעול במרק, מה שימנע מפורצים להיכנס. ההתגוננות מפני הרשע בעולם מחלישה את בסי וגוזלת ממנה זמן יקר. כתוצאה מהתעסקות זאת, מזניחה בסי את צורתה החיצונית. שערותיה, למשל, זקוקות לצבע. היא מזניחה את בריאותה ואת

השקעותיה הפיננסיות. תפיסת עולם עוינת זאת מבודדת את בסי. בסי שאינה מאמינה לבני האדם, מתרחקת מסביבה אנושית. לבסי אין ידיד ורע אחד בכל העולם.

הפתיחה על התיאורים השליליים מעוררת ציפייה לסיפור שישקף תפיסת עולם פסימית והנה הכול מתבדה, כשמתבררת התפנית החיובית. בסי פופקין חווה חוויה מתקנת ונפרדת מהעולם בתחושה של מוגנות.

- על הנבחן לפרט את כל אירועי הסיפור ולשלב דיון באמצעים הרטוריים .

"אח קטן" / רונית מטלון

שאלה מספר 3

- עלילת הסיפור "אח קטן" נעה בין הווה לבין עבר. הדבר בא לידי ביטוי בסיפור באמצעות הבלחים אל העבר. באמצעות הבלחים אלו מתהדק הקישור הסיבתי, ומתברר המניע להתנהגותו של ניסו בהווה. התבהרות זו מאירה את ניסו כדמות אוקסימורונית.
- דוגמאות :
  - בסיפור שתי עלילות מצטלבות : עלילת העבר ועלילת ההווה. ניסו, גיבור הסיפור, מקשר בין שתי העלילות : **עלילת ההווה** מתארת יום בחייו של ניסו, המסתתים באירוע תוקפני וכוחני.
  - עלילת העבר** מתארת כיצד אחיו הבכור של ניסו, אבנר, מצא את מותו, כשניסה להתמודד עם פקידי עירייה, שבאו לאכוף צו הריסה בעקבות בנייה לא חוקית. אירועי העבר מציפים כעסים ורגשי אשם בנפשו של ניסו ומשפיעים על המציאות החיצונית בהווה הסיפורי.
  - עלילת ההווה מתארת ערב בחייו של ניסו. ניסו הוא נער בן-חמש עשרה וחצי, בן למשפחה מזרחית, המתגורר בשכונת מצוקה בדרום תל אביב. ניסו וחברו דווידיקו יוצאים לפגישה כפולה עם חני ורבקה. הם מתארחים בחדרם של שלושה גברים מפוקפקים, לכאורה. אחד הגברים, "השמן", מתייחס לחני, בת זוגו של ניסו, בחוסר כבוד. "השמן" נועץ בחני מבט מנכס ואומר : "נחמד-נחמד". המבט החצוף והאדנותי מכעיס את ניסו : "הדם עלה לי לראש רק מהידיים שלו". ניסו ניגש אל "השמן" ודורש ממנו לדבר יפה. הפנייה מכעיסה את "השמן", ודווידיקו מנסה להרגיע את הרוחות שהתלהטו ומסביר שניסו נמצא במצוקה עקב מות אחיו ולכן יש לסלוח לו. ניסו אינו מנצל את פתח המילוט שמארגן למענו דווידיקו, ויוזם עימות חזיתי. ניסו מובס, אך למרות זאת הוא מניח את ראשו על ברכיה של חני. המגע נעים לו, והוא מהרהר וחושב : "...עכשיו לראשונה, הכול בסדר".
- **תרומת הניעות בין העבר ובין ההווה לעיצוב דמותו של ניסו:**
  - באמצעות הקשר בין עלילת העבר להווה נחשפת דמותו המורכבת של ניסו. ניסו נקלע בעבר לאירוע אלים : אחיו נהרג בעימות טרגי עם השלטונות. באותו אירוע הגיב ניסו בפסיביות. הוא היה מאובן, לא עשה דבר כדי לשנות את המצב, כדי לשמור על אחיו. בהווה ניסו יוזם

עימות אלים: הוא מגן על חני, בת זוגו, שהייתה, להערכתו, קורבן של התנהגות מחפצנת. אפשר להבין את התגובה האלימה של ניסו בהווה רק על רקע אירועי העבר. ללא אירועי העבר, קשה להבין את חוסר המידתיות שאפיינה את תגובתו של ניסו. השחזור התודעתי מבהיר לנו שפעולתו האלימה של ניסו תפקדה כאירוע מתקן. ניסו מזדהה עם אבנר, מפעיל כוח פיזי ויוזם פעולה אלימה כדי להגן על מה שיקר לו. העימות הפיזי משחרר את ניסו מהקיפאון שהיה שרוי בו לאחר מות אחיו. בסיומו, ניסו מרגיש שקט ובהירות.

- על הנבחן לבסס את תשובתו על דוגמאות נוספות ולשלב דיון באמצעים רטוריים כגון – מוטיב הבית, מוטיב המבט, מוטיב הקול והרגלים כמטונימיה.

פרק שני – דרמה

נבחן שבחר בפרק זה, נדרש לענות על אחת מהשאלות 4-13.

אנטיגונה / סופוקלס

שאלה 4

במחזה אנטיגונה מאפיינים רבים של הטרגדיה הקלאסית –

”המשגה הגורלית”, הסבל, הידיעה, האישור מחדש, הקסטרופה, הקונפליקט הטרגי וכו’.

בתשובה זו נתמקד במשגה הגורלית ובסבל.

- המחזה אנטיגונה, שנכתב בשנת 442 לפנה”ס, ממשיך את סיפורו של אדיפוס המלך ומספר את סיפורה של אנטיגונה, ביתו. המחזה נפתח אחרי תבוסת צבא ארגוס והצלת תביי כשבשער העיר מוטלות גופותיהן של פולינייקס ואטאורלס, שני אחיה של אנטיגונה. עקב מותם עולה קריאון למלוכה וקובע חוק חדש - אסור לקבור את פולינייקס הבוגד. אנטיגונה מחליטה לקבור את אחיה בניגוד מוחלט לחוק של קריאון המלך. הקונפליקט בין חוק האלים לחוק המלך מוביל לקטסטרופה. האמירה המתנסחת בסיום, מחזקת את מחויבות האדם לחוק האלים ורואה את סיבת הקטסטרופה בחטא הגאווה וביהירותם של הגיבורים הטראגיים.
- **מאפיין ראשון: משגה גורלית** – על פי אריסטו, כל טרגדיה נפתחת במשגה גורלית. ההיבריס עלול לגרום לגיבור לבצע משגה (טעות) שהוא כל כך גורלי עד שהוא משבש את כל המציאות ומוביל להידרדרות, לסבל ולסוף המר. המשגה הגורלית של אנטיגונה - קבורה כפולה בניגוד לחוקי המלך. התכחשות אנטיגונה לחוק היסוד בחברה היוונית, המחייב ציות לחוקי העיר, בלווי עקשנותה הבלתי מתפשרת, נתפס כמשגה גורלית (יש לפרט על תפיסתה במערכה 2). המשגה הגורלית של קריאון - חוק המנוגד לחוקי האלים (יש לפרט על פרסום החוק מתוך מערכה 1).

- **מאפיין שני: הסבל** - הוא העז ביותר בתנאים הקיימים. לסבל השפעה ממוטטת והרסנית: הוא כרוך באובדנו הגמור של האדם הסובל ומסתיים תמיד במוות. הסבל חייב להיות מודע.
 הידיעה חייבת לשפוך אור על אספקט בסיסי בטבע האדם. במחזה זה, אנטיגונה סובלת סבל נורא, כשהיא מודעת לאובדן נעוריה, אובדן אושרה, אובדן זכותה לאהוב בשל מחויבותה למשפחה (יש לפרט מתוך מערכה 4).
סבלו של קריאון מגיע לשיאו, כשהוא עולה על בימת המחזה, שכבנו המת בזרועותיו, והוא מודע, שעקב גאוותו, הביא מוות על בנו, אשתו וכלתו (יש לפרט מתוך האקסודוס).
- הנבחן יכול להדגים מאפיינים נוספים.

אנטיגונה

שאלה 5

סעיף א

- המחזה אנטיגונה, שנכתב בשנת 442 לפנה"ס, ממשיך את סיפורו של אדיפוס המלך ומספר את סיפורה של אנטיגונה, ביתו. המחזה נפתח אחרי תבוסת צבא ארגוס והצלת תביי כשבשער העיר מוטלות גופותיהן של פוליניקס ואטאורלס, שני אחיה של אנטיגונה. עקב מותם עולה קריאון למלוכה וקובע חוק חדש - אסור לקבור את פוליניקס הבוגד. אנטיגונה מחליטה לקבור את אחיה בניגוד מוחלט לחוק של קריאון המלך. הקונפליקט בין חוק האלים לחוק המלך מוביל לקטסטרופה. האמירה המתנסחת בסיום, מחזקת את מחויבות האדם לחוק האלים ורואה את סיבת הקטסטרופה בחטא הגאווה וביהירותם של הגיבורים הטראגיים.
- **הסבר הקביעה:** קשה לראות את אנטיגונה באופן שאינו אמביוולנטי – מצד אחד היא דמות פורעת חוק ומצד שני היא דמות שדמויות אחרות מעריכות את מעשיה. היא פורעת חוק, בכך שהיא קוברת את אחיה בניגוד לצו של קריאון המלך. יחד עם זאת, היא פורעת חוק מתוך אהבה למשפחה ונאמנות לאלים.
 אנטיגונה בעיקר ראויה להערכה מתוקף התנהגותה במערכה השניה: קריאון שואל את אנטיגונה שלוש שאלות, שהן בעצם הזדמנות של אנטיגונה להתחמק מהעונש. בתשובתה לשאלה השלישית, מנמקת אנטיגונה את המעשה: היא מציגה את ערך הדת והאלים כערך עליון! הצו של קריאון הוא צו של בן אדם וחוקי האלים חזקים הרבה יותר. נימוק זה מוביל להערכה. מניעים נוספים (כגון אהבתה לאחיה) יכולים להוביל גם הם את הדמויות להעריך את מעשיה.
- **הדגמת הקביעה:** קריאון רואה בה פורעת חוק בלבד. במערכה הראשונה קריאון מציג את החוק החדש- אטאוקלס הנאמן יקבר בקבורה מלכותית, ופוליניקס לא יקבר ולא יספד. אנטיגונה קוברת את אחיה פעמיים, דבר שמוביל את קריאון להורות לכלוא אותה בנקיט צורים.

איסמנה מעריכה את מעשיה של אנטיגונה, אף שבתחילה לא מוכנה לשתף פעולה איתם. בפרולוג מתוכחות אנטיגונה ואיסמנה בשאלת קבורת פוליניקס. אנטיגונה מציעה לקבור אותו ומבקשת שאיסמנה תעזור לה. בפרולוג איסמנה מנסה לשכנע אותה לסגת מהרעיון - כל משפחתם כבר מתה, הן רק נשים וחלשות מול הגברים, ולכן הן צריכות לוותר. כדי לבטא את ההערכה שהיא חשה לאחותה, לוקחת אחריות איסמנה על מעשה שלא עשתה. במערכה השנייה קריאון מצווה להביא את איסמנה, שמודה במעשה שלא עשתה (קבורת פוליניקס). אנטיגונה מתנגדת ולא מסכימה שאיסמנה תיענש.

- ניתן לבסס את התשובה על דמויות נוספות – היימון, טרזיאס והמקהלה.

סעיף ב

אפשר לראות באנטיגונה גם פורעת חוק וגם אישה הראויה להערכה. לדעתי, אי אפשר להתעלם מכך שהיא הפרה את חוק המלך והגיעה להחלטות שגויות בגלל גאוותה העיקשת והבלתי מתפשרת. שיאו של היבריס זה בעיני הוא ההשוואה שלה את עצמה לאלה (מערכה 4).

אבל היא בעיקר אישה הראויה להערכה, וזאת מתוקף העוצמה המוסרית שהיא מפגינה. בעזרת הבחנותיה של דורותיה קרוק בולטת המחויבות שלה למשפחתה ולאחיה. היא דמות אידיאלית, מבחינת המוכנות שלה ללכת עד קצה גבול היכולת עם התכונה האנושית שהיא מייצגת – האהבה למשפחה.

ליבי יוצא אל אנטיגונה כשהיא מקוננת על נעוריה ומקללת את יום מותה. למרות הכאב והסבל, אין היא מתחרטת, ומוכנה, כמו מורדת וגיבורה טרגית אמיתית, לשלם את מלוא המחיר, בלי הנחות.

פרק שלישי – רומאן ונובלה

פרק זה הוא חובה. הנבחן נדרש לענות על אחת מהשאלות 14-16.

שאלה מספר 14

- ברומאן "הדבר" מאת אלבר קאמי באים לידי ביטוי ניגודים כמו חולשה - חוזק; ניכור - קרבה באמצעות הדמויות, המתמודדות עם מגיפת הדבר. ניגודים אילו מעצבים גדולתו של דר' ריינה, גיבור הרומן, ומאירים את מערכות היחסים בינו ובין שאר הדמויות.
- מגיפת הדבר הגיעה במפתיע. היא התנהלה באופן בלתי צפוי ושרירותי. תסמיניה לא היו ברורים או חד משמעיים. יש כאלה שהנסיוב שהוכן עזר להם ויש כאלה שלא. פיליפ, בנו בן ה-8 של השופט אותון, מת מוות בייסורים, למרות שקיבל את הנסיוב. אותו נסיוב הציל את גראן, פקיד העירייה, אך לא הועיל לטארו, ראש חוליית המתנדבים, שהיה אחד מקורבנותיה האחרונים של המגיפה. מגיפת הדבר הייתה תוקפנית. בשיאה מתו בשבוע אחד שבע מאות

- אנשים. בסופו של דבר, מגיפת הדבר הודברה כתוצאה מעשייה סזיפית של כמה מתושבי העיר: ד"ר רייה-רופא העירה, גראן-פקיד העירייה, ראמבר-עיתונאי שבא לכתוב כתבה על התנאים ההיגייניים אצל הערבים וטארו-אורח מחוץ לעיר. הם לחמו במגיפה הקטלנית, המתנהלת באופן חסר פשר, על ידי עזרה לזולת, מתוך אהבת אדם.
- חולשה - חוזק:** דר' רייה מתגלה בחוזק נפשי, כשהוא מתמסר למלחמה בדבר בניגוד לראמון ראמבר, הנחשף בחולשתו, כשהוא מתכנן לערוק מן העיר ולחבור אל אהובתו בפאריז. ראמון ראמבר מתגלה בחוזק ובעוצמה נפשית, העומדת בניגוד לחולשתו הראשונית, כשהוא מחליט להישאר בעיר הנצורה כי הוא מתבייש להיות המאושר היחיד. האנלוגיה הניגודית הנוצרת בין דר' רייה וראמון ראמבר מאירה את גדולתו של דר' רייה, שלא העלה בדעתו לעזוב את העיר הנצורה, למרות געגועיו לאשתו האהובה, שאושפזה בבית מרפא, מחוץ לעיר הנצורה.
  - ניכור - קרבה:** ניגוד בין ניכור וקרבה באים לידי ביטוי באמצעות דמותם של קוטאר ודר' רייה. קוטאר מרגיש תחושת ניכור ומתכחש לסבל החולים. הוא אינו מוכן לעזור להילחם במגיפה. לעומתו, דר' רייה מרגיש תחושת קרבה אל החולים וסבלם ממוטט אותו. דר' רייה הוא ידיד של כולם, כשהקרבה הבולטת ביותר היא בינו ובין טארו. המלחמה המשותפת שלהם בדבר מרוממת את שניהם ומחזקת אותם.
  - הדבר היא יצירה אלגורית פילוסופית אקזיסטנציאליסטית. מגפת הדבר יצרה מציאות אבסורדית שחייבה את תושבי אוראן להתמודד עם משמעות קיומם. אפשר לייחס ליצירה משמעות אלגורית פוליטית ולראותה כמתארת את "מגפת הנאצים" – עוד שלטון רשע שיצר מציאות אלימה, לא מובנת – אבסורדית.
  - אפשר לבסס את התשובה באמצעות התייחסות לדמויות אחרות כמו: פנלו, גראן דר' רישאר.

שאלה מספר 15

- ברומאן "הדבר" מאת אלבר קאמי מתוארות **שתי חוויות מכוונות:** האחת **סגירת שערי העיר**, המחייבת את דר' רייה להתמסר למאבק במגיפה והשנייה היא **מות פיליפ**, נער בן 8 שמת בדבר בייסורים. מות פיליפ משנה את השקפת עולמו של האב פאנלו, איש הדת.
- העיר אוראן נתקפה על ידי מגפת דבר קטלנית. פרנסי העיר החליטו על סגר. הדבר הביא על העיר מוות, סבל, בדידות, עוני, געגועים. הדבר איין את העיר, רוקן אותה מאהבה, מתקווה, מהרגשות גדולים, מקולות ומצבעים. בשיא המגפה מתו ממנה 700 אנשים בשבוע.
- חוויה ראשונה:** סגירת שערי העיר העצימה את מחויבותו של דר' רייה. הוא נלחם במגיפה ללא פשרות, כשהוא מתמסר לטיפול בחולים עד כדי הקרבה עצמית: הוא ניהל שלושה בתי חולים, בבוקר הזריק לחולים נסיוב, אחר הצהריים בדק אותם פעם נוספת ובערב עבר על הנתונים הסטטיסטיים כדי לעמוד על מגמת המגיפה.

- חוויה שנייה:** פיליפ, בנו של השופט אותון נדבק במגפה. הנער התייסר בייסורי תופת במשך זמן ארוך. ד"ר רייה, רופא העיר, הזריק לו נסיוב שפיתח ד"ר קסטל, בתקווה להצילו. מול מיטתו של החולה המתייסר עמדו כל אלה שהתגייסו להילחם במגפה התוקפנית והבלתי-ברורה: פנלו, איש הדת, רמבר, עיתונאי שנקלע לעיר והתגייס לעזרת החולים, גראן, עוד מתנדב המגיש עזרה, וטארו שהפעיל את חוליית המתנדבים. כולם עקבו בתקווה, אך ללא הועיל. נראה שהנסיוב לא עזר. האב פנלו אמר שאם נגזר על הנער למות, מתן הנסיוב רק יאריך את ייסוריו. ד"ר רייה חשק את שפתיו, טארו הסב את פניו, גראן נטש את מיטת החולה, האב פנלו התפלל להצלתו – אך הילד נפטר. אירוע זה חשף את אימת המחלה, את הסבל שהיא גורמת לקורבנותיה. הוא הפנה את אור הזרקורים להבדלי הגישות בין ד"ר רייה והאב פנלו. בעוד שהאב פנלו ראה במגפה ביטוי לעונש אלוהי, הרי ד"ר רייה מודע למקריות שבמחלה ולחוסר ההיגיון שבה. מותו של נער בן שמונה שלא עשה רע לאיש, אישר את עמדתו של ד"ר רייה, החושב שאין שום הצדקה אלוהית למוות זה, וטוען שלעולם לא יוכל לאהוב את הבריאה האחראית לסבל כזה. מול פנלו, הדואג לגאולת האדם, עומד רייה הפועל למען בריאות האדם מתוך אהבת אדם. מול האב פנלו האומר שאין להילחם במגפה, עומד ד"ר רייה הנלחם מלחמה סיזיפית במגפה עד כדי הקרבה עצמית.

יותר משהשפיע מות פיליפ על דר' רייה, הוא השפיעה על האב פנלו - מותו של הנער ערער את תפיסת עולמו המוצקה של פנלו, שבאה לידי ביטוי בדרשתו הראשונה. פנלו סבר שסיבת הדבר היא חטאי התושבים ומטרת הדבר להחזיר את החוטאים לדרך הישר. פנלו פונה אל קהל השומעים במילים אלה: "אחי, צרה גדולה באה עליכם ואתם ראויים לה". הוא אינו מרגיש חלק מהוויית הדבר, הלוא הוא נאמן לדרכי האל. עם מותו של פיליפ מתערערת השקפת עולמו המוצקה וספק אוחז בו. בדרשה השנייה, לאחר מותו של פיליפ, הוא מודה כי אין להבין את כל מעשי האל. הוא מטיף לפטליזם פעיל שמשמעו להאמין באל, לבטוח בו, אך גם מחייב פעולה – שכן האדישות היא החטא הנורא מכל. הוא עדיין מאמין באל ואוהב אותו, אך הספק מביא עליו את מותו. האב פנלו מת ממחלה לא מזוהה, שתסמיניה אינם ברורים. על הכרטיס שהוצמד לגופתו היה רשום: אבחנה לא ברורה.
- הדבר היא יצירה אלגורית פילוסופית אקזיסטנציאליסטית. מגפת הדבר יצרה מציאות אבסורדית שחייבה את תושבי אוראן להתמודד עם משמעות קיומם. אפשר לייחס ליצירה משמעות אלגורית פוליטית ולראותה כמתארת את "מגפת הנאצים" – עוד שלטון רשע שיצר מציאות אלימה, לא מובנת – אבסורדית.
- אפשר לבסס את התשובה על דוגמאות נוספות כמו: החלמת גראן, מות טארו ופתיחת שערי העיר.

שאלה מספר 16

- היקפו הרחב של רומאן מאפשר לעסוק בשאלות של מוסר וחברה מנקודות מבט שונות **באמצעות עימותים בין דר' רייה, רופא העיר לבין האב פנלו, איש הדת.** נקודת המבט של האב פנלו היא דתית ונקודת המבט של דר' רייה היא הומאנית. הם נחלקים בשאלת דרכי ההתמודדות עם אסון קיומי כמו מגיפת הדבר.
- מגפת הדבר הביאה עמה לעיר אוראן גלות, פירוד, ייאוש, בדידות, מוות. הדבר המית את הרגשות הנעלים, המית את האהבה, כיבה את הצבעים והקולות והוביל להתאיינות כללית. מגפת הדבר הגיעה במפתיע. היא התנהלה באופן בלתי-צפוי בהתאם למקריות לא ברורה. תסמיניה לא היו ברורים ולא חד-משמעיים. היו אלה שהנסיוב שהוכן עזר להם והיו אלה שלא. בסופו של דבר מגפת הדבר הודברה כתוצאה מעשייה סזיפית של כמה מתושבי העיר. אך ד"ר רייה, רופא העיירה, יודע שהניצחון אינו סופי. יום אחד חייך הדבר יעורר את חולדותיו ויתקוף עוד עיר מאושרת.
- **עמדתו של ד"ר רייה:** רופא העיר, נלחם במגפה בעשייה סזיפית. הוא מטפל בחולים ומנסה להדביר את המחלה. זוהי עשייה ללא פשרות עד כדי הקרבה עצמית מודעת, המונעת על ידי אהבת אדם. הוא ידיד נאמן ורשת אנלוגיות עם כל הדמויות מנסחת את גדולתו.
- **עמדתו של האב פנלו:** כאדם מאמין, סבור האב פנלו שיש למגפה סיבה ותכלית דתית. הוא רואה במגפה עונש אלוהי שייעודו להחזיר את האנשים לדרך האמונה באל, וחושב שמרד במגפה כמוהו כמרי באל. האב פנלו משנה את עמדותיו לאחר מות הנער פיליפ. מותו בייסורים ערער את עמדותיו והחדיר ספק לתודעתו. בדרשתו השנייה הוא הודה שאין להבין את דרכי האל לחלוטין והטיף לפטליזם פעיל בנימוק שהאדישות היא החטא הגדול ביותר. האב פנלו חיפש צידוק אלוהי למגפה ובכך התכחש לחוסר הפשר בהתנהלות המגפה.
- **העימותים בין דר' רייה לאב פנלו:** העימות המרכזי מתרחש לאחר מותו של פיליפ. מדובר באירוע שחשף את אימת המחלה, את הסבל שהיא גורמת לקורבנותיה. הוא הפנה את אור הזרקורים להבדלי הגישות בין דר' רייה והאב פנלו. בעוד האב פנלו ראה במגפה ביטוי לעונש אלוהי, הרי דר' רייה מודע למקריות שבמחלה ולחוסר ההיגיון שבה. מותו של נער בן שמונה, שלא עשה רע לאיש, אישר את עמדתו של דר' רייה, החושב שאין שום הצדקה אלוהית למוות זה וטוען שלעולם לא יוכל לאהוב את הבריאה האחראית לסבל כזה. מול פנלו הדואג לגאולת האדם, עומד רייה, הפועל למען בריאות האדם מתוך אהבת אדם. מול האב פנלו, האומר שאין להילחם במגפה, עומד ד"ר רייה, הנלחם מלחמה סזיפית במגפה עד כדי הקרבה עצמית.
- **השאלה המוסרית** הנוגעת לדרך ההתמודדות עם הדבר, מגיעה להכרעה באמצעות גורל הדמויות. דר' רייה שרד את הדבר ואילו האב פנלו מת ממחלה לא ברורה. מכאן, שדרכו של דר' רייה היא הדרך הנכונה: יש להילחם בדבר מתוך מודעות ואהבת אדם.
- הדבר היא יצירה אלגורית פילוסופית אקזיסטנציאליסטית. מגפת הדבר יצרה מציאות אבסורדית שחייבה את תושבי אוראן להתמודד עם משמעות קיומם. אפשר לייחס ליצירה משמעות אלגורית פוליטית ולראותה כמתארת את "מגפת הנאצים" – עוד שלטון רשע שיצר מציאות אלימה, לא מובנת – אבסורדית.

פרק רביעי - שירה (שירת ימי הביניים, שירת ביאליק, שירת המאה ה-20)

פרק זה הוא חובה. ענה על שתיים מהשאלות 17-32:

על שאלה אחת משירת ימי הביניים או משירת ביאליק (שאלות 17-20),

ועל שאלה אחת משירת המחצית הראשונה של המאה ה-20 או המחצית השנייה של המאה ה-20

(שאלות 21-32).

שירת ימי הביניים

שאלה מספר 17

- בשיר "ליבי במזרח" מאת ר' יהודה הלוי מכריז המשורר בבית האחרון מהו סדר העדיפויות שלו. הוא מעדיף את לחזות בשרידי ירושלים מאשר ליהנות מכל המנעמים שמציעה לו ספרד.
- הצימוד "יקל יקר" ממקד את סדר העדיפויות, מתוקף החזרה הצלילית.
- הקשר: הכרזה זו מהווה תשובה לשאלות הרטוריות, שנשאלו בבתי הקודמים.
- תוכן השיר: "לבי במזרח ואנוכי בסוף מערב" הוא הניגוד הפותח את השיר. מתוקף היותו אדם חצוי, אדם שגופו במערב וליבו במזרח, אין הוא יכול ליהנות ממנעמי החיים המאופיינים באופן מטונימי באמצעות אוכל: "איך אטעמה את אשר אכל ואיך יערב?". השאלה הרטורית מעצימה את הכיסופים לציון. הסוגר בבית ב' מדגיש באמצעות ניגוד, את מצבו הבלתי אפשרי של הדובר השירי מבחינה פוליטית: "ציון בחבל אדום ואני בחבל ערב". הדובר השירי אינו יכול להגיע לציון, משום שהוא חי במדינה הנשלטת על ידי המוסלמים, בעוד ציון בשליטת הנוצרים. השאלה הרטורית: "איכה אשלם נדרי ואסרי" מעצימה את תסכולו.
- **פירוש ההכרזה:** בבית ג' מצהיר המשורר שקל יהיה לו לעזוב את כל טוב וספרד ולו רק כדי לראות את חורבות ציון. מערכת הניגודים בין יקל יקר, עפרות דביר טוב ספרד, עזב וראות מצטרפת למערכת הניגודים הקודמת ומדגישה את סדר העדיפויות של הדובר השירי. **תרומת הצימוד** - "יקל יקר" (בית 3) מבליט את סדר העדיפויות של הדובר השירי. הוא מוכן בקלות לוותר על כל הטוב שהוא מנת חלקו כדי לחזות בציון.
- על הנבחן לפרט את כל האמצעים הרטוריים בכל בתי השיר.

שירת המאה ה-20

שירת המחצית השנייה של המאה ה-20

זהויות

שאלה מספר 26

- ההבדל בין השיבה של אודיסס בשיר ובין זו המתוארת במיתולוגיה:** השיבה של אודיסס בשיר זה היא שיבה מאוחרת, בעוד השיבה של אודיסס בסיפור המיתולוגי מאת הומרוס היא השיבה הנכונה. הבדל זה מנסח את משמעות השיר. זהו שיר הממחיש את הטרגיות של השיבה המאוחרת. אפשר להבינו כשיר המתאר את תחושת הניכור, המעצבת את קיומו של האדם המודרני, או כביקורת על המלחמה.
- התרומה של הבדל זה להבנת משמעות השיר:** הבית הפותח מתאר את שיבתו של אודיסס לעיר מולדתו. בית ב' משקף תחושה של בלבול כתוצאה מתחושת זרות של זה ששב הביתה. בית ג' מתאר התרחשות במרכז העיר: השב לביתו מנסה לתקשר עם אנשים ללא הצלחה. בית ד' מתאר מפגש מסויט עם תושבי העיר. בית ה' מתאר ניסיון נוסף לקשר שנכשל. בינתיים השמש שוקעת, החושך יורד על העולם וצובע את שעת בין הערביים בסגול כהה. תמונת השמים ההולכים ומסגילים, מסמנת את סוף היום, שעת בין-הערביים המאוחרת. העולם המתקדר בחוץ מאפיין באופן מטונימי את הקדרות המשתלטת על עולמו הרגשי של אודיסס. בבית ו' תחושת הניכור והזרות מתחלפת לעוינות גלויה. המבוגרים, המרגישים מאויימים מהזר, מרחיקים ממנו את הילדים, שעמדו סביבו במעגל המסמל אחדות. החושך יורד על העולם והאור נדלק אט-אט בבתים. התמונה המצטיירת היא של אנשים הספונים בבתים מוארים, ובניגוד אודיסס בחוץ, בחושך, לבדו. **בבית ז' עולה הניגוד בין אודיסס בשיר ובין אודיסס בסיפור המיתולוגי.** לא רק האנשים מתנכרים לאודיסס אלא גם יסודות הטבע, למרות חמלתם, אינם מזהים אותו. המים באו, שטפו את רגליו, לא ראו את הצלקת והמשיכו באדישות בדרכם. בניגוד לאודיסס בסיפור המיתולוגי, אודיסס בשיר המודרני נשאר בלתי מזוהה, מבודד, זר בבואו חזרה לעיר הולדתו. לימינו של אודיססאוס בסיפור המיתולוגי עמדה המשרתת הזקנה. היא זיהתה אותו, סעדה אותו, תמכה בו ודיברה לזכותו. איש לא נחלץ לעזרתו של אודיסס בשיר המודרני. האנשת המים מציירת את יסודות הטבע כישות אנושית, השותפה להתעלמות הכללית ומעצימה אותה. המבנה האנפורי הפותח את שורות הבית מדגיש את תחושת הזרות: "בא הטל... באה רוח... באו מים" שכן, בזו אחר זו באים הטל, הרוח והמים – וכולם הולכים ומותירים את אודיסס לבדו.
- על הנבחן לבסס את דבריו על כל בתי השיר ולשלב דיון באמצעים הרטוריים.

פרק חמישי – שיר שלא נלמד

פרק זה הוא חובה. הנבחן נדרש לענות על שאלה 33.

שאלה מספר 33

- **עמדתו של המשורר בנוגע להקשבה לשידורי החדשות "כל שעה ושעה"** היא: נחרצת - ההקשבה היא חסרת תועלת והיא החמצה של הדברים העיקריים שמתרחשים בעולם. החדשות המשודרות ברדיו כל שעה הן שטחיות, חד גוניות וחג ממדיות. הן עוסקות באלימות ובעוולות מוסריות. החדשות מתארות מציאות בנאלית, שגרתית, שחוקה וקשה. מי שמאזין לחדשות, מחמיץ את ההתרחשות האמיתית המתחוללת בעולם בקרבת מקום. אם יתנתק מערוצי התקשורת, המתווכים בין האדם לבין המציאות, הוא יחווה את המציאות באמצעות חושיו, ויגלה את המורכבות של הקיום ואת יופיו. האדם יוכל להתמוגג מחתלתול אפור משתעשע כמו גם להזדהות עם המאבק של החתלתול בגבעולי עשב קשים, שהם מאפיינים באופן מטונימי את קשיי היום יום.
- **המשורר מבטא את עמדתו באמצעות הניגוד בין המציאות, המתווכת על ידי אמצעי התקשורת לבין המציאות הנחווה על ידי החושים.** מציאות זו באה לידי ביטוי בתמונת הסיום, המאירה את המציאות הנקלטת על ידי החושים ללא תיווך כחלופה נכונה לקיום אנושי. **ניגוד זה מדגיש את הפער בין החוץ לפנינים.** השפה הציורית ממחישה עד כמה המציאות המדווחת היא אלימה, למשל באמצעות הדימוי "כמו אריות טורפות את מלאי החיים". השפה הציורית גם ממחישה עד כמה המציאות המדווחת **שחוקה**, וזאת באמצעות הדימוי "המציאות מזכירה סוודר שמרפקו משופשפים". **רצף הפעלים** בשיר מייצר גודש של פעולות אלימות ולא מוסריות, המאפיינות את שידורי החדשות. **סימני הפיסוק** הכוללים נקודתיים, פסיקים, מקפים ונקודות, מכניסים פאתוס לשיר, המעצים את תסכולו של המשורר.